Universitat Autònoma de Barcelona

2019/2020

Pràcticum I

Codi: 103674
Crèdits: 12

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500891 Infermeria	OB	2	2

Professor/a de contacte

Nom: Olga Mestres Soler

Correu electrònic: Olga.Mestres@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: Sí

Grup íntegre en espanyol: No

Equip docent

Ana María Ramírez Díez

Sofia Perez Hortiguela

Mónica Soler Rovira

Eva Janeiro Ochoa

Lydia Saavedra Salillas

Montserrat Lolo Carrete

Francisco Javier Palomino Alba

Rebeca Gomez Ibañez

Prerequisits

Podran realitzar el pràcticum I, els estudiants que abans de l'inici de l'assignatura:

- Hagin assistit a les classes de prevenció de riscos i han superat la prova d'avaluació sobre la prevenció de riscos (consultar calendari).
- Hagin assistit a les classes de pràctiques de laboratori de segon i tercer curs. (Consultar calendari)
- Hagin assistit a les visites planificades per la valoració i actualització del carnet vacunal i el cribratge tuberculínic, realitzades pel servei de Medicina Preventiva i Epidemiologia de l'hospital Vall d'Hebron, abans de cursar la primera assignatura pràcticum. (Consultar calendari)
- Tinguin la targeta d'identificació personal que lliura el servei de Gestió Acadèmica de la Unitat Docent Vall d'Hebron, Mòdul Nord i/o del propi centre de pràctiques.
- Haber signat durant el període de matrícula "l' Acord de compromís i confidencialitat" que trobareu a la següent direcció: http://www.uab.cat/web/informacio-academica/grau-infermeria/responsabilitats-alumnes-1345686028067.

Important: No és possible realitzar dos pràcticums que coincideixin en el temps

L'estudiant adquirirà el compromís de preservar la confidencialitat i secret professional de les dades que pugui tenir accés per raó dels aprenentatges als serveis assistencials. També en mantenir una actitud d'ètica professional en totes les seves accions. En aquest sentit l'estudiant que es matricula d'aquesta assignatura es

compromet a aplicar la: "Normativa del Pràcticum en Infermeria" *i les* "Recomanacions de conducta dels estudiants de la Facultat de Medicina". *Els documents estan disponibles a través de la pàgina web de la facultat de medicina www.uab.cat/medicina dins de l'apartat Graus: Infermeria; Pràcticum*

Hi han centres de pràctiques que poden no autoritzar l'inici de les pràctiques si no es lliura el certificat de delictes sexuals. Aquesta gestió corre a càrrec de cada estudiant.

https://web.gencat.cat/ca/tramits/que-cal-fer-si/vull-obtenir-el-certificat-de-delictes-de-naturalesa-sexual/

Objectius

OBJECTIU GENERAL

El Pràcticum I ha de permetre l'estudiant integrar i aplicar els continguts treballats en les diferents assignatures, incorporant nous coneixements, habilitats i actituds a través del contacte real amb la professió infermera dins l´àmbit assistencial i la seva complexitat.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

- Permetre l'estudiant aprofundir en les cures de benestar i confort i intervencions de suplència de les necessitats bàsiques, i iniciar-se en la resta de cures que la infermera presta dins de l'àmbit hospitalari.
- Treballar el procés d'atenció d'infermeria com a metodologia científica de resolució de problemes amb el model conceptual de Virginia Henderson.
- Desenvolupar les dues dimensions del rol professional, el rol de col·laboració i el rol autònom, conscienciant-se de la importància d' aquest últim.
- Prestar una atenció sanitària adient a les necessitats de salut, garantint unes cures infermeres de qualitat, dirigida a la persona i la família, amb una visió integral que contempli les vessants biològica, psicològica i social de l' individu.
- Desenvolupar habilitats comunicatives amb l'equip de treball, la persona atesa i la seva família.

Competències

- "Demostrar que es comprenen, sense prejudicis, les persones: considerar-ne els aspectes físics, psicològics i socials, com a individus autònoms i independents; assegurar que es respectin les seves opinions, creences i valors, i garantir el dret a la intimitat, a través de la confidencialitat i el secret professional."
- Basar les intervencions infermeres en l'evidència científica i en els mitjans disponibles.
- Col·laborar i integrar-se en grups i equips de treball.
- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua
- Dissenyar sistemes de cures dirigits a persones, famílies o grups, avaluar-ne l'impacte i establir-hi les modificacions oportunes.
- Establir una comunicació eficaç amb pacients, família, grups socials i companys, i fomentar l'educació per a la salut.
- Expressar-se de manera fluida, coherent i adequada a les normes establertes, tant oralment com per escrit.
- Fer les cures infermeres basant-se en l'atenció integral de salut, que suposa la cooperació multiprofessional, la integració dels processos i la continuïtat assistencial.
- Fomentar estils de vida saludables, l'autocura, donant suport al manteniment de conductes preventives i terapèutiques.
- Identificar, analitzar i prendre l'opció resolutiva més adequada per donar resposta als problemes de l'àmbit professional, de manera eficient i eficaç.
- Identificar, analitzar i resoldre problemes ètics en situacions complexes.
- Oferir una atenció sanitària tècnica i professional adequada a les necessitats de salut de les persones ateses, d'acord amb l'estat de desenvolupament dels coneixements científics de cada moment i amb els nivells de qualitat i seguretat que s'estableixen a les normes legals i deontològiques aplicables.

- Planificar i dur a terme cures infermeres dirigides a persones, famílies o a grups, orientades als resultats en salut, i avaluar-ne l'impacte a través de guies de pràctica clínica i assistencial que descriuen els processos pels quals es diagnostica, tracta o cuida un problema de salut.
- Plantejar solucions als problemes de salut i malaltia de les persones, les famílies i la comunitat aplicant la relació terapèutica seguint el mètode científic del procés infermer.
- Promoure i respectar el dret de participació, informació, autonomia i el consentiment informat, en la presa de decisions de les persones ateses, d'acord amb la manera com viuen el seu procés de salut-malaltia.
- Protegir la salut i el benestar de les persones o grups atesos garantint la seva seguretat.
- Reconèixer i afrontar els canvis amb facilitat.
- Respectar el medi ambient i fomentar el desenvolupament sostenible.
- Respectar la diversitat i la pluralitat d'idees, persones i situacions.
- Treballar amb l'equip de professionals com unitat bàsica en la qual s'estructuren de manera unidisciplinària o multidisciplinària i interdisciplinària els professionals i la resta de personal de les organitzacions assistencials.
- Utilitzar la metodologia científica en les pròpies intervencions.

Resultats d'aprenentatge

1. Adoptar el judici clínic i proposar les solucions més adequades als problemes de salut plantejats.
2. Aplicar a la pràctica assistencial els coneixements i destreses adquirits.
3. Aplicar cures infermeres seguint els protocols i els plans de salut dissenyats tant per a les persones com per a la comunitat, i avaluar-ne els resultats.
4. Aplicar cures tècniques utilitzant els instruments adequats a la situació de la persona atesa tenint present les normes establertes i l'evidència més clara de què es disposa.
5. Aplicar el mètode científic a la pràctica clínica.
6. Aplicar el procés d'atenció infermera en totes les seves intervencions i la relació d'ajuda.
7. Aplicar el procés infermer per proporcionar i garantir el benestar, la qualitat i la seguretat de les persones cuidades.
8. Aplicar les habilitats adquirides en les tècniques de comunicació.
9. Aplicar les intervencions infermera basades en l'evidència científica i en els mitjans disponibles.
10. Aplicar les normes de seguretat relacionades amb l'aplicació de les radiacions.
11. Aplicar normes de seguretat en les actuacions professionals.
12. Aplicar una comunicació eficaç amb pacients, família, grups socials i companys i identificar intervencions per a fomentar l'educació per a la salut.
13. Aplicar una relació respectuosa amb l'usuari/família/equip de salut, sense emitre judicis de valor.
14. Argumentar les intervencions infermeres amb evidència científica i tenint en compte els mitjans disponibles en cada situació.
15. Col·laborar i integrar-se en grups i equips de treball.
16. Comunicar-se adaptant el llenguatge a cada interlocutor.
17. Demostrar habilitat en l'execució de procediments i tècniques d'infermeria.
18. Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
19. Educar, facilitar i donar suport a la salut i el benestar dels membres de la comunitat afectats per problemes de salut, risc, patiment, malaltia, incapacitat o mort.
20. Elaborar els plans d'atenció infermera tenint en compte el consens i les recomanacions de l'equip d'atenció.
21. Establir una relació empàtica i respectuosa amb el pacient i la família, d'acord amb la situació de la persona, el problema de salut que té i l'etapa de desenvolupament.
22. Expressar-se de manera fluida, coherent i adequada a les normes establertes, tant oralment com per escrit.
23. Fer les cures infermeres pautades, per consens, amb la resta d'equips implicats.
24. Fer plans de cures infermeres per intervenir de manera adequada i avaluar l'impacte de la pròpia intervenció.
25. Fomentar la participació de la persona atesa en la planificació de les cures.
26. Identificar els referents ètics de la professió infermera.
27. Identificar estils de vida saludables per a la independència de la persona en el seu procés.
28. Identificar situacions en les quals es posa en risc la confidencialitat de la informació del pacient.

29. Identificar, analitzar i prendre l'opció resolutiva més adequada per donar resposta als problemes de l'àmbit professional, de manera eficient i eficaç.
30. Identificar, analitzar i resoldre problemes ètics en situacions complexes.
31. Integrar-se en equips de treball multidisciplinari i interdisciplinari i compartir objectius comuns.
32. Planificar activitats específiques per fomentar i mantenir la salut i prevenir la malaltia.
33. Planificar les activitats que cal desenvolupar per proporcionar una cura integral infermera a un individu, una família o una comunitat.
34. Planificar les cures considerant les opinions, les creences i els valors de les persones a qui van dirigides.
35. Prioritzar les mesures sanitàries de prevenció durant les seves intervencions en centres de salut.
36. Promoure la participació de persones, famílies i grups en el procés de salut i malaltia.
37. Reconèixer i afrontar els canvis amb facilitat.
38. Relacionar els coneixements adquirits amb les intervencions que es duen a terme.
39. Respectar els principis de dret a la intimitat, confidencialitat i secret professional en totes les cures dutes a terme.
40. Respectar l'entorn medi ambiental i fomentar el desenvolupament sostenible.
41. Respectar la diversitat i la pluralitat d'idees, persones i situacions.
42. Revisar i avaluar periòdicament les situacions de salut i les intervencions d'infermeria dutes a terme.
43. Seleccionar les activitats de prevenció, control i seguiment en persones en totes les etapes vitals.
44. Seleccionar les estratègies adequades que permetin una comunicació efectiva amb pacients, famílies i grups socials.
45. Treballar en col·laboració i de manera responsable per aconseguir els objectius prèviament planificats i garantir la continuïtat assistencial.
46. Utilitzar el procés d'atenció d'infermeria en les cures d'infermeria amb ajuda de les guies de la pràctica clínica i assistencial.
47. Utilitzar els coneixements científics de cada moment aplicant nivells de qualitat i seguretat.
48. Utilitzar estratègies i habilitats que permetin la comunicació efectiva amb pacients, famílies i grups socials.
49. Utilitzar l'evidència científica en la pràctica assistencial.
50. Utilitzar mesures de protecció i de seguretat per garantir el benestar de l'individu, famílies i comunitats.
51. Valorar de manera integral les situacions de salut utilitzant eines com ara l'exploració física, les proves complementàries i l'entrevista d'infermeria.
52. Valorar el risc i protegir la salut de les persones garantint la seva seguretat.
53. Valorar i tractar les persones d'una manera holística, tolerant i sense emetre judicis de valor.
54. Valorar l'estat de la salut de l'individu, la família i la comunitat, i identificar els problemes i els factors interns i externs que n'afecten la salut.

Continguts

El fil conductor de tota l'assignatura serà la realització i l'aplicació del procés d'atenció d'infermeria com a metodologia científica de resolució de problemes, amb el marc del model conceptual de Virginia Henderson, amb la finalitat de desenvolupar el rol de col·laboració i el rol autònom infermer conscienciant de la importància d'aquest últim.

Procés d'atenció d'infermeria amb el model de Virginia Henderson:

VALORACIÓ: aquesta es portarà a terme per sistemes (signes i símptomes) i per les 14 necessitats bàsiques segons el model de Virginia Henderson (respirar; menjar i beure; eliminar; moure's i mantenir postures adequades; dormir i descansar; vestir-se i desvestir-se; mantenir la temperatura corporal dins dels límits; mantenir la higiene corporal i la integritat de la pell; evitar perills; comunicar-se amb els altres; viure d'acord amb les pròpies creences i valors; realització personal; participar en activitats recreatives; aprendre). Per fer-ho, l'estudiant tindrà en compte la recollida de dades objectives i subjectives, mitjançant l'observació, l'entrevista i l'examen físic (inspecció, palpació, percussió, auscultació).

D'aquesta valoració s'identificaran les manifestacions d'Independència, les de dependència (àrees: manca de coneixements, manca de força física i psíquica i manca de voluntat) i l'autonomia de la persona. Posteriorment, aquestes dades s'hauran d'organitzar i registrar segons les normes establertes per la institució.

DIAGNÒSTIC: Fase d'identificació i formulació dels problemes detectats.

1) Diagnòstics Infermers: Segons la NANDA (1990) és el "judici clínic sobre la resposta d'un individu, família o comunitat en front a processos vitals o problemes de salut reals opotencials. Els diagnòstics infermers proporcionen la base per a la selecció de l'actuació infermera destinada a aconseguir objectius dels quals la infermera n'és responsable". Situacions que la infermera identifica, valida i tracta de forma independent. Poden ser: Reals, de Risc o de Salut.

Per a la seva formulació es recomana seguir la terminologia NANDA. Aquest seran els mínims a treballar:

Diagnòstics reals:

- Ansietat
- Por
- Restrenyiment
- Neteja ineficaç de les vies aèries

Diagnòstics de risc:

- Risc d'ansietat
- Risc de deteriorament de la integritat cutània
- Risc de restrenyiment
- Risc d´infecció
- Risc de caigudes
- Risc de síndrome del desús

Diagnòstics de salut:

- Disposició per a millorar els coneixements

2) Problemes d'autonomia: Quan una necessitat no està adequadament satisfeta a causa d'una incapacitat física o intel·lectual i la única actuació infermera possible és suplir la persona o capacitar a algú altre. Les necessitats que es poden suplir són:

- Menjar i beure
- Eliminar
- Moure's i mantenir postures adequades
- Vestir-se i desvestir-se
- Mantenir la temperatura corporal dins dels límits
- Mantenir la higiene corporal i la integritat de la pell
- Evitar perills

Per a la seva formulació es recomana seguir la terminologia de: suplència total o parcial.

3) Problemes de col·laboració: Problemes susceptibles de ser tractats en col·laboració amb d'altres professionals. Situacions relacionades amb la patologia. Cures infermeres de vigilància de la persona afectada per un problema de salut, aplicació d'ordres mèdiques com la medicació o d'altres tractaments, proves diagnòstiques. Poden ser: Problemes Reals (PI) o Complicacions Potencials (CP).

Per a la seva formulació es recomana seguir la terminologia mèdica. Es treballaran com a mínim els següents:

- Infecció
- Dolor

PLANIFICACIÓ: Primer es contemplaran els objectius a assolir. Posteriorment, es planificaran les intervencions i activitats:

1) Diagnòstics d'Infermeria: Ansietat, por, restrenyiment, risc de deteriorament de la integritat cutània. Depenent del Diagnòstic i de l'àrea de dependència:

- Informació adient a la situació

- Comunicació, escolta activa
- Suport emocional
- Educació sanitària sobre el nou estat de salut
- Mesures de benestar
- Valoració contínua del risc de deteriorament de la integritat cutània, educació sobre els factors de risc...

2) Problemes d'Autonomia

- Realització de la suplència total o parcial de cada necessitat que sigui necessària
- Infermera, auxiliar, cuidador familiar...

3) Problemes de col·laboració: infecció i dolor

- Mesures de control i vigilància de l'evolució del malalt segons el problema de salut
- Control de signes i símptomes. Control del dolor.
- Aplicació, control i vigilància dels tractaments prescrits: farmacològic i d'altres Proves diagnòstiques
- Cures de manteniment de vies venoses, sondes, drenatges, ferides quirúrgiques, ostomies, traqueostomies...
- Etc.

EXECUCIÓ: Es duran a terme aquelles intervencions i activitats. S'ha de tenir present la preparació prèvia i el registre posterior

AVALUACIO: l'estudiant haurà de ser capaç de valorar novament la situació per, finalment prendre les decisions adients

Metodologia

Pràctiques Clíniques:

Les pràctiques clíniques donen l'oportunitat a l'estudiant de desenvolupar coneixements, habilitats, actituds i valors en un àmbit professional real i complex, acompanyat sempre d'un professional infermer/a (Professor associat clínic docent).
Consten d'una estada aproximada de 8-9 setmanes en un servei d'hospitalització adient a les necessitats de formació i durant les quals cada estudiant tindrà assignat una infermera de la unitat on realitza les pràctiques que vetlla i guia el seu procés d'aprenentatge de forma individualitzada i continuada.

Podreu consultar els torns i horaris en el calendari publicat al Moodle. Aquests horaris poden ser modificats en funció de les necessitats dels serveis.

Seminaris de casos clínics (SCC): Sessions clíniques

L'objectiu de fomentar la pràctica reflexiva de les situacions sorgides en la complexitat del context assistencial i l'aprenentatge que es deriva de dita reflexió.

Els seminaris es realitzaran en petits grups d'estudiants amb la supervisió d'un professor associat infermeri es treballarà la metodologia infermera com a eina bàsica d'anàlisi i resolució de problemes. Els seminaris tindran una duració de 3h i es realitzaran els dies programats dins del període de la pràctica clínica. (consultar calendari)

IMPORTANT: Aquests horaris poden ser modificats en funció del professor.

Pràctica Clínica de Simulació Avançada (PSCA)

Durant el període del Practicum I cada estudiant realitzarà una simulació d' alta fidelitat, amb un horari diferent a l' assignat a la pràctica clínica i no computa a les hores programades a la pràctica assistencial

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Pràctica de Simulació Clínica Avançada (PSCA)	9	0,36	1, 3, 6, 10, 14, 15, 17, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 29, 31, 34, 37, 40, 41, 42, 45, 53
SEMINARIS DE CASOS CLÍNICS (SCC)	12	0,48	15, 18, 22, 37, 38, 41, 51
Tipus: Supervisades			
PRÀCTICA CLÍNICA ASSISTENCIAL HUMANA (PEXT)	279	11,16	4, 10, 15, 18, 21, 22, 31, 37, 38, 40, 41, 43, 44, 51, 53

Avaluació

La qualificació final de l'assignatura correspon al sumatori de la nota de les Pràctiques Clíniques (PEXT) i l'obtinguda als Seminaris de casos clínics (SCC) amb la següent ponderació:

- El 60% de la nota correspon a les Pràctiques clíniques (PEXT)
- El 40% de la nota correspon als seminaris de casos clínics (SCC): sessions clíniques

IMPORTANT: per aprovar l'assignatura cal tenir aprovat cadascun dels grups competencials de les pràctiques clíniques i dels treballs dels seminaris amb una nota mínima de 5.

És obligatori realitzar tot el període de pràctica clínica programat al calendari docent, independentment de l'horari en el qual es facin les pràctiques.

Com a norma general és obligatori realitzar tot el període de pràctica clínica programat al calendari docent, independentment de l'horari en el qual es facin les pràctiques.

Es considera absència, qualsevol interrupció de l'assistència al servei. Aquestes poden ser:

a) Absències justificades, les següents situacions:

Defuncions

Visita mèdica especialista.

Malalties agudes

Examen carnet de conduir

Examen oficial universitari

Proves oficials d'idiomes

L'alumne haurà de presentar un justificant degudament complimentat al seu professor i deixar constància en el document "Full de seguiment".

b) Absències NO Justificades: Aquelles que no figurin en el llistat anterior i no han estatautoritzades pel coordinador de l'assignatura.

L'alumne deixarà constància de la seva Absència No Justificada en el document "Full de seguiment" i pactarà amb el seu professor la manera de recuperar les hores pendents. En finalitzar l'assignatura es restarà de la nota final (de 0 a 10) 0'5 punts.

c) Vagues, manifestacions: Mantenint els drets dels alumnes i seguint amb les recomanacions del rectoral, els alumnes que de manera individual vulguin adherir-se a una convocatòria d'algun dels sindicats d'estudiants, hauran de comunicar-ho prèviament al seu professor i al servei de pràctiques. Tanmateix haurà de deixar constància en el document "Full de seguiment". Aquesta jornada es considerarà Realitzada i no recuperable.

d) Absència NO justificada i NO notificada: Pot comportar el suspens de l'assignatura.

e) Retard: Presentar mes de 5 retards (inici i finals de torn, àpats...) al llarg del període de l'assignatura pot comportar el suspens de l'assignatura.

Les faltes s'han de comunicar amb la màxima antelació possible al professor associat i al servei de pràctiques per tal de poder reduir la interferència en el procés d'aprenentatge i pactar el dia a recuperar.

Totes les hores que manquin per faltes d'assistència s'hauran de recuperar dins del període de pràctiques.

L'assistència a la simulació (PSCA) és obligatòria i no pot coincidir amb l'horari assignat amb el torn de pràctiques. La no assistència a aquesta sessió serà penalitzada amb 1 punt sobre la nota final de l'assignatura.

Cal haver realitzat totes les pràctiques. Les faltes justificades s'han de recuperar, sense impacte en l'avaluació. Les faltes no justificades, s'han de recuperar i comporten la reducció de 1 punt per cada dia de falta fins a un màxim de 3 dies (mes de tres dies de faltes sense justificació, suposen el suspens de l'assignatura). No hi ha la possibilitat de recuperació ració fora del període de pràctiques. No respectar l'horari de pràctiques sense previ avís i amb causa justificada por suposar el suspens de l'assignatura.

Casos Particulars:

A petició del responsable de l'assignatura es pot constituir una comissió avaluadora configurada a efecte de valorar situacions especials, personals i/o extraordinàries que no trobin resposta en el si d'aquesta guia o en documents publicats a la web del pràcticum. La comissió de pràcticum mitjançant una resolució donarà resposta concloent i vinculant.

Control assistència:

* "Full de seguiment": Mitjançant la signatura diària d'aquest document, la infermera responsable de l'alumne, confirma l'horari realitzat durant la jornada de pràctiques de l'alumne. Aquest document servirà de justificant pel còmput d'hores de l'assignatura.

L'únic responsable del document és l'alumne, l'haurà de portar actualitzat i es responsabilitzarà de la veracitat del contingut de la informació que es consigni.

Aquest document serà entregat en finalitzar el període pràcticum al seu professor.

Aquest document pot ser demanat, en qualsevol moment, pel seu control, pels responsables dels pràcticums i/o professors associats clínics participants de l'assignatura.

Qualsevol signe de deshonestedat acadèmica, com ara plagi o manipulació dedocuments d'avaluació... o qualsevol actitud discriminatòria, violenta o irrespectuosa cap a pacients, professionals, companys/es i/o docents, suposarà el suspens immediat de l'assignatura. Totes aquestes situacions seran elevades a la comissió de pràcticums qui analitzarà el succeït i establirà una resolució consensuada al respecte.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Avaluació durant les pràctiques al centre assistencial	60%	0	0	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54

Registres narratius. Carpeta de treball	40%	0	0	4, 5, 6, 7, 9, 14, 18, 20, 22, 24, 26, 27, 32, 33, 34, 38, 41, 42, 43, 46, 47, 49, 51, 54

Bibliografia

BIBLIOGRAFIA

Luis MT. Enfermería Clínica. Cuidados enfermeros a las personas con transtornos de Salud. Barcelona:Wolters Klumer, 2015

Alfaro-LefevreR. El proceso enfermero. 5ª ed. Barcelona: Masson; 2003

Luis. M.T., Fernández. C., Navarro. M.V. De la teoría a la práctica. El pensamiento de Virginia Henderson en el siglo XXI. 3ª ed. Barcelona: Masson; 2005

Luis M.T. Los diagnósticos enfermeros. Revisión crítica y guia pràctica .9ª ed.Barcelona:Elsevier Masson;2013

Nanda Internacional. Diagnósticos enfermeros. Definiciones y clasifiación 2015-2017.Madrid:Elsevier; 2015.

Tellez S, García M. Modelos de cuidados en enfermería NANDA, NIC y NOC. México DF: Mc Graw-Hill Interamericana; 2012.